

Oversigt.

Nyere Litteratur om Konstantin den Store.

Kejser Konstantin horer til de faa helt store i Historiens brogede Strøm. Hans Andel i Europas Historie, hans Bidrag til det Hus, vi alle hidtil har levet i, har været endog meget stort. Derfor er hans Navn og hans Indsats endnu den Dag i Dag levende i den Forstand, at der staar Blæst og Debat om ham. Man kan vanskeligt beskæftige sig med ham og med hans Værk uden at tvinges til at tage Parti, i hvert Fald ikke uden at føres ind i hele den europæiske Kulturs centrale Problematik. For mig at se er der da heller ingen Tvivl om, at det er Kejser Konstantin, der indleder Middelalderen, den Periode, hvor Stat og Kirke paa en ejendommelig Maade forenedes, og hvor Kirken fik Monopol paa Menneskenes aandelige Liv. Konstantin ligger paa Tærskelen til den ny Tid som den Sfinx, der i sit gaadefulde Væsen forener Fortid og Fremtid. Men netop denne Dobbeltthed i hans Væsen og hans Gerning forklarer, hvorfor der altid har staaet Strid om ham. Det gaar helt tilbage til hans Samtid. Der dannedes saavel en kristen som en hedensk Legende, af nogle blev han prist med den mest kritikløse Beundring, af andre blev han mødt med den skarpeste Kritik. Paa Renæssancetiden vaagnede den kritiske Debat op paa ny (Laurentius Valla), og siden er den aldrig kommet til Ende. Et af de interessanteste og vel nok det mest indflydelsesrige Bidrag, nyere Forskning har givet til Kejsers Forstaaelse, var Jakob Burckhardts berømte, nu næsten klassiske Skrift »Die Zeit Konstantin des Grossen« (1853). Her skildres Kejseren som en realistisk, noget kynisk Magtpolitiker, ikke ulig Renæssancens amoralske condottiører. At spørge om Hedenskab eller Kristendom hos ham har ingen Mening. For ham er Religionen kun et Middel til at virkeliggøre sine Magtdrømme. »Das Heilige kennt er nur als Reminiszenz oder als abergläubige Anwendung«. For at kunne fastholde dette Konstantin-Billede maa Burckhardt med Nødvendighed stille sig yderst kritisk overfor

Kilderne. Han gaar ikke i Detailler, men afviser med Foragt Eusebs devote Hofsmiger som brugbart Kildemateriale, og stiller sig i det hele taget yderst skeptisk baade overfor de Aktstykker og den Vurdering, der er at finde hos de kirkelige Forfattere.

Denne Burckhardts Opfattelse har, som allerede nævnt, faaet en meget stærk Indflydelse paa Eftertidens Forskning, og den er i den nyeste Tid blevet udformet og underbygget først og fremmest gennem de levende og skarpe Bidrag til Konstantinforskningen, som den temperamentsfulde belgiske Byzantinist Henri Grégoire har givet. Desværre er Grégoire endnu ikke naaet til at skrive den sammenhængende Biografi af den store Kejser, som han i Grunden skylder os.

Oppositionen mod dette »politiske« Konstantin-Billede blev grundlagt af Otto Seeck. For det første imødegik han — sammen med andre — i en Række Afhandlinger Burckhardts Kritik af Kilderne og hævdede Ægtheden af saa godt som alle de af Kirkefædrene anførte Konstantin-Dokumenter, men dernæst søgte han at paavise, at den macchiavellistiske Magtpolitiker, som Burckhardt havde fremmanet, i 4. Aarhundrede vilde være en absolut Anakronisme, i en Tid, hvor alle var mere eller mindre »overtroiske«. Udgangspunktet for en Forstaaelse af Konstantin var at finde i hans »Omvendelse« o. 312, og hans Bevæggrunde var i det hele taget langt mere af religiøs end af politisk Art. Ogsaa Seecks »religiøse« Konstantin-Billede har øvet en meget stærk Indflydelse paa senere Historieforskning og Historieskrivning, hvad enten man nu med Seeck opfattede Religiositeten som Udtryk for visionær Sygelighed og taabelig Overtro eller man i denne Religiositet søgte at finde en ægte, omend noget primitiv og folkelig Kristendom.

Siden Aarhundredets Begyndelse har disse to Konstantin-Billeder staaet overfor hinanden — med mange Nuancer og glidende Overgange, det skal indrømmes — men dog saaledes at ingen har kunnet være i Tvivl om, at der her gjorde sig to indbyrdes meget modsatte Synspunkter og Vurderinger gældende. Begge Parter beraabte sig naturligvis paa det iøvrigt meget omfangsrige og alsidige Kildemateriale, men ingen af dem har hidtil haft Lykke til endegyldigt at gendrive Modparten, til — som Arup i sin Tid med Hentydning til Pasteurfilmen udtrykte det — at »slaa den andens Faar ihjel«. I det store og hele kan man sige, at den religiøse Konstantintolkning er forbundet med en positiv Vurdering af Kildernes Ægthed, ikke blot i rent proveniensmæssig Henseende — at de virkelig stammer fra Kejserens Kancelli — men ogsaa i den Forstand, at de giver Udtryk ikke for enkelte

Embedsmænds, men for Kejsersens egen personlige Overbevisning. Tilhængerne af det »politiske« Konstantin-Billede er derimod som Regel meget skarpe i deres Kritik af Kilderne, og Kritiken samler sig da især om Beretningerne om Omvendelsen 312 og om Eusebs »Vita Constantini«. Om alt dette har jeg for 15 Aar siden i dette Tidsskrift givet en udførlig Beretning (Hist. Tidsskr. 10 R. V. S. 320 ff.), og hvad der blev sagt, skal ikke nu gentages. Forskningen og Debatten er imidlertid ikke faldet til Ro siden 1940, og der er Grund til at tro, at den nærmeste Tid vil faa den til yderligere at flamme op. Den internationale Kongres for Religionshistorie, som midt i April holdtes i Rom, havde som sit eneste samlede Emne valgt »det sacrale Kongedømme«, og herunder var der da, som det maatte være at vente, anmeldt flere Foredrag og Afhandlinger om Senantiken og særligt om Konstantin den Store. Hertil kommer imidlertid, at Konstantin den Store og Konstantinforskningen er Emnet for en af de tre Hovedgrupper, hvori man paa den internationale Historikerkongres i September vil dele sig. Paa denne Baggrund falder det ganske naturligt, overfor dette Tidsskrifts Læsere, at prøve at à-jourføre den Oversigt, som blev givet for 15 Aar siden. En Gennemgang af de mange Tidsskriftartikler vil der dog ikke blive Tale om. Jeg vil i det følgende indskrænke mig til de større og vægtigere Monografier.

Først i Rækken staar kronologisk en kortfattet, men velskrevet og velunderbygget Bog af Tyskeren Karl Hönn: »Konstantin der Grosse, Leben einer Zeitwende« (Hinrichs, Leipzig, 1940, 2. Udg. 1945). Med Besindighed og megen Sans for Nuancer følger Forfatteren stort set i Burckhardts og Grégoires Spor. Afgørende for Forstaaelsen af Konstantins religiøse Holdning o. 312 er, hedder det, ikke de mangfoldige Legender, men »die Denkmäler«, d. v. s. Mønterne og Konstantinbuen i Rom. Spørger man dem, faar man tydeligt Svar: det er Victoria og Sol invictus, Kejseren har tilskrevet Sejren ved Ponte Molle og Erobringen af Rom. Om Kristendom er der endnu aldeles ikke Tale. Snart slog han imidlertid i sin Religionspolitik ind paa Tolerancens Vej, ikke saa meget fordi Tolerance laa ham selv nær, men mere fordi han deri saa Midlet til at drage de Kristne, hvis moralske og talmæssige Styrke han erkendte, med ind i den Stat, han var ved at bygge op, og som var Kærnen i hans personlige Religiositet. Det betød paa ingen Maade, at han opgav Forbindelsen med Hedenskabet. Herom vidner endnu længe baade Mønter og Templer (Templerne i den nye Kejserstad, Kejserkulten i Hispellum), og saa sent som i Trediveerne lod han oprejse en Statue for sig selv som Solgud, ligesom han bevarede Titel af pontifex maximus. I stigende

Grad nærmede han sig dog Kirken, og kort før sin Død lod han sig da ogsaa døbe. »Med Politikerens Øje havde han set, at hans Forgængeres Religionspolitik var forfejlet, at de Kristnes Gud havde vist sig stærkere end den antike Verdens Guder, hvilken uhyre Fordel der for Staten vilde vokse ud af Forbundet med Kirken. Som den første Kejser havde han erkendt, hvilken Støtte Kirkens Enhed og Katolicitet kunde blive for Riget, hvor naturligt det romerske Imperiums pax Romana svarede til Kirkens Stræben efter en aandelig Erobring af den Verden, der var identisk med det romerske Oekumene, hvilken Styrkelse den romerske Forvaltningsorganisme vilde opnaa, naar den voksede sammen med Kirkens hierarkiske Organisation«. Hönn undgaar de skarpe Standpunkter, men der er ingen Tvivl om, at Konstantin her er opfattet som Statsmanden, for hvem Rigets Tarv staar i Midtpunktet, og som derudfra forstaar at udnytte den religiøse Situation. Der er da heller intet Forsøg paa at vise, at Kejserens personlige religiøse Oplevelser skulde have haft nogen afgørende Betydning.

Helt modsat eller i hvert Fald helt anderledes er Grundsynspunktet i den Bog, som den højtansete ungarske Byzantinist A. Alföldi, en af de bedste Kendere af Senantiken, Forfatter til talrige mindre Artikler om Konstantinske Problemer, navnlig om Møntfundene, har udsendt i Oxford, »The conversion of Constantine and pagan Rome« (1948). Alföldi accepterer temmelig ukritisk den kristne Tradition og tyder de spredte Møntfund saa kristendomsvenligt som overhovedet muligt — og vist endda lidt til. Paa denne Maade mener han at kunne fremlægge »absolute proof« for, at Kejseren »embraced the christian cause with a suddenness that surprised all but his closest intimates«. I Aarene efter 312 saa Kejseren det som sin Opgave at underminere Hedenskabet og skyde Kristendommen i Forgrunden i det offentlige Liv, og fra 320 gaar han over til et regelret og frontalt Angreb mod Hedenskabet. Der er over hele dette Værk — trods stor Lærdom — noget prokuratoragtigt. Forfatteren har en Tese, som skal føres igennem, og haardhændet mobiliseres Mønter, Tekster og andet Materiale for at opnaa den tilsigtede Virkning. Ser man nærmere efter, opdager man imidlertid, at der rundt om i Bisætninger og varsomme Forbehold skjuler sig saa mange genstridige Kendsgerninger — Kejserens faktisk højst usikre Tilknytning til Kirken og hans trods alt ganske aabenlyse Støtte til Hedenskabet — at den med saa stor Energi gennemførte Tese mister sin overbevisende Kraft.

Langt værdifuldere er Joseph Vogt: »Constantin der Grosse und sein Jahrhundert« (Münchener Verlag, 1949). I det principielle

maa vel ogsaa han siges at slutte sig til den »religiøse« Tydning af Konstantin. Vel er han ikke uden Kritik overfor Eusebs Beretning om Slaget 312, men Laktants Skildring bliver i Hovedsagen accepteret, og det staar fast, at det var under Kristi Tegn Konstantin sejrede over Maxentius. Det indrømmes, at Kejseren heller ikke i den følgende Tid aabnede nogen Kamp mod den hedenske Religion eller gjorde sin nye, private Skytsgud forpligtende for Riget, men paa den anden Side maatte det være klart, at han havde truffet den store politiske Afgørelse til Fordel for Kristendommen. I Afvisning af Burckhardt og Grégoire hævdes Paalideligheden af saavel de overleverede Aktstykker — navnlig fra Donatiststriden — som af det eusebianske Konstantin-Billede. Vel blev Kejseren ingen kirkelig Kristen i almindelig Forstand, men han var overbevist om Kristendommens Magt og dens Nødvendighed for Statens Vel og dens Evne til at skabe Enhed. Ud fra denne religiøse Tro, der i mange Maader repræsenterede en mere almindelig monoteistisk Fromhed, men som for Kejseren selv var knyttet sammen med Kristi Magt, skrev han sine Breve og tog Vare paa sine Undersaaters religiøse Liv. Denne Tro var for ham dog ikke blot et Stykke Politik, men var noget, som havde berørt hans inderste personlige Liv.

Joseph Vogts Bog er i mange Henseender fortræffelig. Den bringer i de første to Kapitler en lærd, klar og velskreven Oversigt over den Krise, Romerriget i 3. Aarhundrede kom ud i. Den gennemgaar Kejserens egen Historie, vurderer Kilderne og dømmer med stort Forbehold. Skulde man anbefale en enkelt Bog til Læsning maatte det utvivlsomt være denne. Her er virkelig de sidste Hundrede Aars Forskning og Debat opsummeret i lettilgængelig Form. Men naar det er sagt, bør det ogsaa tilføjes, at man maa haabe, at dette maa blive det sidste Værk af sin Art indenfor Konstantinforskningen. Vogt vandrer helt i de nu gennem 100 Aar slidte Baner, han maaler og vejer, forkaster og godkender, men ad denne Vej er der næppe mere at hente. Man kan være enig med Vogt i hans Hævdelse af en virkelig Omvendelse 312 og hans positive Vurdering af Kejserens personlige Kristendom, eller man kan — som jeg — være ganske uenig med ham, men under alle Omstændigheder faar man under Læsningen en ubehagelig Fornemmelse af, at det er alle de samme smaa Mosaikstykker, som vi kender saa godt iforvejen, der nu ordnes paa en lidt ændret Maade og derved skaber et lidt andet Billede. Vi ved af Erfaring, at man kan rykke rundt paa Stykkerne og derved fremkalde et Billede, der ser helt anderledes ud. Men vi ved ogsaa, at det næppe er muligt at naa til en sikker Afgørelse —

de to Parter kan nu engang ikke faa Ram paa »hinandens Faar«. Rimeligvis hænger det sammen med, at Konstantin selv var ligesaa janusagtig, lige saa sfinxagtig som det Materiale, vi nu har faaet at arbejde med. Skal man naa videre, maa hele Sagen ses i en større Sammenhæng, ikke blot som en Drøftelse paa Grundlag af lidt mere eller lidt mindre Kritik af Kilderne og af Kejserens personlige Oplevelser og Anskuelser. Hans Skikkelse maa ses i det store Perspektiv, bagud til Orientens Gudeherskere og fremover til Middelalderens Teokrati og Cæsareopapisme. Her er det Nordmanden L'Orange, der har vist nye Veje.

Inden hans Værker omtales skal jeg dog lige nævne det sidste store tyske Værk, der er fremkommet. Kirkehistorikeren Hermann Dörries har skrevet en meget omfattende Afhandling, »Das Selbstzeugnis Kaiser Konstantins« (Abh. d. Akad. d. Wiss. i Göttingen, Philol. hist. Kl. 3. F. Nr. 34, 1954). For at skabe Klarhed i Konstantinproblemerne har Dörries sat sig for at gennemgaa samtlige Kejserens egne Udtalelser og saaledes udarbejde hans eget autentiske Vidnesbyrd. Fremgangsmaaden er den, at han først bruger 240 Sider til at gennemgaa »die Zeugnisse«, d. v. s. alle disse Tekster, Breve, Reskripter, Edikter, Love, Indskrifter. Her er praktisk talt alt Materialet samlet, og der er ingen Tvivl om, at Dörries Arbejde vil være yderst nyttigt og kærkomment for al fremtidig Forskning. I dette Afsnit falder ogsaa Drøftelsen af Kildernes Ægthed. Den føres da ogsaa, men med en nedtrykkende Monotoni: overalt ender det med, at Sandsynligheden dog maa tale for Ægthed, Vanskelighederne ved at forklare, hvorledes Dokumenterne skulde være opstaaet, under Forudsætning af Uægthed, er saa store, at vi tvinges til at antage dem som paalidelige. Selv Brevvekslingen med Kong Sapor og »Talen til de Helliges Forsamling« accepteres uden at blinke. Dörries gaar i sin »Antikritik« langt videre end Vogt. Han er et typisk Udtryk for en efter mit Skøn meget farlig Tendens i nyere filologisk-historisk Forskning, Tendensen til i saa vid Udstrækning som overhovedet muligt at godtage Tradition og Overlevering. Man kender det fra Homerforskningen, men ikke mindre indenfor gammel- og nytestamentligt Arbejde fra de sidste Tiaar. Det er vel kommet som en Reaktion mod det ældre Slægtleds hyperkritiske Indstilling og vel i og for sig som en sund Reaktion. En overdreven Kritik er lidet frugtbar, men endnu farligere er det dog, naar den kritiske Sans helt slumrer ind. Mig forekommer det — uden at Enkeltheder her kan fremføres — overflødigt at diskutere, hvorvidt Talen til de Helliges Forsamling er et autentisk Konstantin-Dokument. Det forekommer mig derudover, at der kræves en

langt mere omfattende Undersøgelse af Eusebs Vita end Dörries har givet, før man uden videre kan acceptere dens Billede af Kejseren. Sikkert er i hvert Fald, at der her ikke er Tale om historisk Biografi, men legendarisk Hagiografi. Man kan heller ikke affærdige hele Spørgsmaalet om, hvorvidt de autentiske Dokumenter er formet efter Kejsere ns personlige Ønske eller i et vist Omfang kan føres tilbage til kristne Skrivere og Embedsmænd, med et Par Ord. Kort sagt: det Materiale, som her er samlet, frembyder adskillige svage Punkter og kan næppe anvendes paa den haandfaste Maade, som Dörries gør det.

Værkets anden Del indeholder nemlig »das Zeugnis«, det vil sige et Forsøg paa at sammenfatte alt, hvad disse »ægte« Dokumenter angiver om Kejsere ns Syn paa ham selv, hans Embede og Sendelse, paa Kirken, paa Hedenskabet, paa Gud og paa Kristus. Det er uden videre klart, at Resultatet maa blive, at Kejsere ns virkelig har haft en klar kristelig Livsbetragtning. Han citerer Skriften og »prædiker«, og der bliver ingen Plads for Hedenskab. Derfor døjer Forfatteren da ogsaa med at bortfortolke og dække over alle de mange Steder i Overleveringen og det arkæologiske Materiale, som ganske tydeligt viser, at Kejsere ns omtrent til det sidste vedblev at indtage en positiv Holdning til Hedenskabet. Det hele svarer omtrent til, om man vilde tegne Billedet af Knud den Hellige paa den Maade, at man tog Hagiografernes Værker fuldkommen alvorligt. Dörries har lagt stor Lærdom og Flid for Dagen, og han vil, som lige nævnt, blive benyttet med megen Taknemlighed, men Værket i sig selv forekommer mig at være ganske forfejlet. Saa eentydigt er Konstantinproblemet ikke.

Konstantinproblemet trænger i høj Grad til at løftes ud af den traditionelle Argumentation og ses i større Sammenhæng og med friske Øjne. Det er det, den norske Arkæolog og Kulturhistoriker L'Orange har gjort. Her skal kun hans »Kejsere ns paa Himmeltronen« (Oslo 1949) omtales, men det bør dog lige paa peges, at denne Studie følger sig ind i en lang Række Afhandlinger af samme Forfatter og forøvrigt ogsaa har nøje Tilknytning til Arkitekt Dyggves fremragende Undersøgelser over Overgangen fra Antik til Kristendom belyst ud fra Arkæologien. En kort Oversigt over denne Litteratur vil den interesserede Læser kunne finde i Dansk Teol. Tidsskrift for 1951 (Jakob Balling: »Overgangen fra Oldtid til Middelalder — kunsthistorisk belyst«). I Kejsere ns paa Himmeltronen tager Forfatteren sit Udgangspunkt i et senantikt Relief, der fremstiller Zeus som Verdens Herre, Kosmokrator, tronende midt i Kosmos og omgivet af Dyrekredsens Hjul. Herudfra skildres Verden — dette skal være oprindelig

græsk Tanke — som et teocentrisk Univers, der med Guden som Midtpunkt gennemtones af Sfærernes Harmoni. Grundtanken er den, at den menneskelige Lov har sin Grund i den kosmiske og fastholdes af evige, guddommelige Forhold. I Universet synger Sfærerne sammen i en Harmoni, som vi kender fra Platons Myter og Pytagoras' musiske Filosofi. Det var dette hellige Kosmos, der i Begyndelsen af vor Tidsregning blev draget ned paa Jorden og inddraget i den jordiske Herskers Magtpolitik. Kejseren — Nero anføres som det klassiske Exempel — erobrede den Himmeltrone, der rettelig tilhørte Zeus. Kejseren blev nu Verdens Midtpunkt, Kosmokrator, og Kosmos mistede sin ophøjede Transcendens, idet det i Stedet opbyggedes omkring Kejserens Person. Det teocentriske Univers blev til et Rige af denne Verden. Først Kristendommen formaaede at opløse dette Pseudo-Kosmos, at udfri Himmelen af Magtens Greb, fordi nu Kristus, ikke den jordiske Hersker blev Midtpunkt og Kosmokrator. Kristus overtager store Dele af Kejserkultens Symbolik og Ornamentik, men det virkelige, som sker, er, at Himmeltronen udfries af Magtens Omklamring og gives tilbage til de himmelske Sfærer, rykkes ind i det evige Univers, saaledes at det teocentriske Kosmos genoprettes.

Set i denne store Sammenhæng faar Konstantin sin Plads. Jo mere centralt en Skikkelse er placeret i Historien, des mere nødvendigt er det at man prøver at forstaa og vurdere ikke blot ud fra de enkelte Fakta, men i Sammenhæng og Perspektiv. Her slaar det ikke til, at man aldrig saa omhyggeligt analyserer Kilderne, prøver deres Ægthed, udskiller det usikre. Vurderingen baade af Kilderne og Begivenhederne maa i sidste Instans være afhængig af ens Syn paa de store i det Konstantinske Drama integrerende Faktorer, Hedenskabet og Kristendommen, Romeriget og Kirken. Forstaaelsen opnaaes her ikke ved at hobe Kendsgerninger oven paa hinanden, ej heller ved forsigtigt at distingvere. Det er, som allerede nævnt, næppe muligt at naa længere gennem den evige Drøftelse af hedenske og kristelige Momenter i Overleveringen eller i Begivenhedsforløbet. Man maa i hvert Fald frem for alt gøre sig klart, hvad man mener med hedensk og kristeligt. L'Oranges Fortjeneste ligger i at han — ved sin til Tider geniale Intuition — saa at sige har rejst Keglerne paa en ny Bane. Noget andet er, at hans Grundopfattelse af Antiken, det Orientalske og det Kristelige i det store Drama giver Anledning til adskillig Modsigelse.

Et Forsøg i saa Henseende har jeg selv fremført i et længere Essay, »Konstantin den Store, pax Romana — pax Christiana«.

der 1952 blev trykt i Københavns Universitets Festskrift. For det første er det her draget i Tvivl, hvor vidt man kan sige, at den af L'Orange skildrede Harmoni-Religion er den oprindelige græske. Vægtigere er imidlertid den Indvending, at L'Orange synes at opfatte Kristendommen som en mytisk Religion af samme Art som alle andre antike Religioner. Det var derfor det mere tilfældige, tidsbestemte — iflg. L'Orange — at Kirken nægtede at acceptere Kongemagten som det jordiske Udtryk for det guddommelige. Da det først lykkedes at erstatte Kejsermythen med Kristusmythen, at gøre ikke Kejseren, men Kristus til Kosmokrator, kunde Kirken i og for sig anerkende hele det gamle Verdenssyn, blot at Kristus nu havde indtaget Zeus' Plads, som en Tid havde været usurperet af jordiske Herskere. I Stedet har jeg forsøgt en anden Betragtning af hele det store Dramas Forløb — ud fra en principielt anden Grundbetragtning af Hedenskab og Kristendom, Stat og Kirke.

Fra ældgammel Tid havde den kosmiske styrende Magt, Kosmokratoren, haft sin synlige Repræsentant i Gudekongedømmet; det var denne ældgamle Tanke, der fik sin Fortsættelse med Alexander den Store, Diadochrigerne og sluttelig i det romerske Kejserdømme, der netop i Kraft af sin Guddommelighed formaaede at løse det Legitimitetsproblem, som var den inderste Kærne i hele det 3. Aarhundredes Krise. Overfor denne hedenske Mytologi, der i Kejserkult og Nyplatonisme fik sit sidste store Udtryk, stod Kirken absolut afvisende, fordi den var bestemt ud fra helt andre Forudsætninger, der netop principielt bestred det «mytologiske» Kosmos og fornægtede Magtens Guddommelighed. Det, der skete gennem Konstantin og den følgende saa skæbnetunge Alliance mellem Stat og Kirke, var da kun i meget begrænset Forstand det, som L'Orange fremhæver: at Kristendommen satte Grænser for Magtens Udfoldelse i Staten. Det væsentlige og dybere liggende var dette, at Kirken lod sig lokke ind i Statens Mytologi og derved kom til at understøtte denne religiøst. Medens Kraften tidligere havde haft sit kosmologiske Udtryk i Guden, i Zeus, i Solen, og sit politiske i Kejseren som Kosmokrator, mere eller mindre identisk med Solen, med den højeste Gud, bliver nu Guds kosmiske Udtryk Kristus, og hans jordiske Kristi Stedfortræder. Kristi politiske Stedfortræder er imidlertid Kejseren, som Kirken er hans aandelige, præstelige. Kejseren og Kirken skal i Fællesskab styre Verden, derfor falder det ogsaa naturligt, at Kejser og Pave overtager praktisk talt hele den gamle Kejsermagts Symbolverden. Kristendommen er hermed indpasset i den antike Religion, hvis Væsen er at betrygge og sikre Tilværelsen, og som folder sig ud i den politiske Magt.

Set i dette store Perspektiv og i Lyset af en principiel Drøftelse af Hedenskab og Kristendom, Stat og Kirke, svinder adskillige af Konstantin-Problemerne ind til ingenting. Det afgørende er, at Konstantin forbereder Kristendommens Indtræden som statsbærende Mythe. Kirkens Mænd, med Euseb i Spidsen, greb til med begge Hænder. Naar Kristus kunde blive Midtpunkt i den Mythe, der skulde bære Statslivet, var da ikke Gudsriget blevet til Virkelighed? Det centrale er — som nævnt — at Konstantin virkelig har Held til at nærme de Kristne til den mytologisk bestemte Stat, saaledes at Kristus indtager Sol-Apollos Plads og at Kristendommen bliver den statsbærende og statsfremmende Mythe, der i Aarhundreder skulde blive bestemmende for alt politisk Liv i Europa. I dette var der i Sandhed Verdenshistorie — paa godt og ondt. Konstantins Religion var »Riget«, der fik sin Nyskabelse gennem hans egen Person og Værk. Kristen var han kun, fordi — og for saa vidt — det lykkedes ham at identificere Kristendommen med Herskerreligionen. Det er da ogsaa dette, han giver til Kende, naar han sørgede for, at han i Gravkirken i Konstantinopel blev begravet omgivet af de tolv Apostles Kenotapher. Man har undertiden fortolket dette, som om Kejseren hermed vilde indtage Kristi Plads og følte sig som den inkarnerede Gud paa samme Maade som Kristus. Dette er næppe rigtigt, men paa den anden Side er det næppe heller rigtigt, at denne Begravelse blot tilsigtede at fremstille Kejseren som den »trettende« Apostel eller som den »apostellige«. Grabars Undersøgelser (André Grabar: »Martyrium, Recherches sur le culte des reliques et l'art chrétien antique, I-II, 1946, se særlig I, S. 227—51) har vist, at der er en klar Parallelisme mellem Gravkirke-Anlægget i Jerusalem og Mausoleet i Konstantinopel. Gravkirken er bygget i Centrum af Ælia Capitolina som et Heroon for Grundlæggeren af den hellige himmelske By (poliuchos basileus). Paa samme Maade er Mausoleet i Konstantinopel et typisk hellenistisk Heroon for den Konge, der havde grundlagt den jordiske Hovedstad. Her er Tale om en Parallel mellem Kristus og Kejseren paa to forskellige Planer: »Han lod altsaa bygge et Heroon for sig selv som Grundlægger af det jordiske Riges Hovedstad, medens han lod bygge et andet for Kristus i den hellige By, et Afbillede af den himmelske Hovedstad, og intet synes mig mere »konstantiniansk« end denne Symmetri, der gjorde sig gældende paa to forskellige Planer« — saaledes ender Grabar sin Skildring, og det forekommer mig, at han her ikke blot har ramt den rette Tolkning af de to vanskeligt forstaaelige Bygningsværker, men at han har sagt et afgørende Ord til Forstaaelse af Kejserens Religion og af hans Værk.

Hal Koch.